

การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่นในภาวะการณ์เปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน Community and local self-management in a changing situation at present

ศรายุทธ คชพงศ์^{1*}, บุญโชค บุญมี², ธนัสสา โรจนตระกูล²,

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Sarayut Kotchamong¹, Boonchok Bunmee², Tanastha Rojanatrakut²,

Pibulsongkram Rajabhat University

E-mail: sarayut.ko@psru.ac.th^{1*}

Received 14 July 2020; Revised 22 August 2020; Accepted 7 December 2020

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่นในภาวะการณ์เปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน พบว่าการจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่นเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาตนเองของชุมชนและท้องถิ่น อีกทั้งเป็นการลดภาระของรัฐบาลในเข้ามาดูแลชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งกระบวนการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น มีการจัดการตามภาวะการณ์เปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน 5 ด้าน คือ 1) การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นด้านแผนชุมชน 2) การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นด้านการเกษตร 3) การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 4) การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นด้านการเงินชุมชน และ 5) การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นด้านเศรษฐกิจพอเพียง การจัดการตนเองทั้ง 5 ด้านนี้เป็นการดำเนินการเพื่อตอบสนองต่อภาวะการณ์เปลี่ยนแปลงในปัจจุบันที่มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต อีกทั้งจะทำให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นมีความคิดอย่างเป็นอิสระในการจัดการตนเองสามารถก่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและทำให้พลังอำนาจของกลุ่มคน องค์กรในชุมชนท้องถิ่น พัฒนาการตนเองไปสู่เป้าหมายอย่างเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : ชุมชน, ท้องถิ่น, การจัดการตนเอง, ภาวะการณ์เปลี่ยนแปลง

Abstract

The objective of this academic paper is to study the community and local self-management in the current situation. It was found that community and local self-management is a process of change for self-development of communities and locals. It also reduces the burden of the government to look after communities and localities. Which the self-management process of the local community There are 5 aspects of current management, which are 1) self-management of local communities, community plans 2) self-management of local communities in agriculture, 3) self-management of local communities in terms of natural resources and the environment 4) self-

management of the local community in community finance and 5) self-management of the local community in the sufficiency economy Self-management in all 5 areas is an action in response to the current changes that affect life. It will also enable the people in the local community to have an independent idea of self-management, which can lead to the process of public participation and the empowerment of people, groups, and organizations in the local community. Develop oneself towards goals those are strong and sustainable, self-reliant

Keyword : Community, local, self-management, changing situation

บทนำ

การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นจะเกิดขึ้นได้นั้น ชุมชนท้องถิ่นเองจะต้องมีแนวคิดโดยเฉพาะความเชื่อพื้นฐานในปรัชญาการพัฒนาชุมชนว่า มนุษย์มีความสามารถ และมีพลังอันซ่อนเร้น (Potential Ability) แฝงอยู่ทั้งพลังความคิด ทักษะแรงงานที่มีความสามารถพัฒนาตนเองได้ตามขีดความสามารถทางคุณภาพและคุณธรรม หากโอกาสอำนวยและมีผู้ให้การสนับสนุน ซึ่งการอยู่กันในชุมชน สังคม มนุษย์ต้องการอยู่ด้วยความสุขกาย สบายใจ และมีความเป็นธรรมโดยชุมชนมีความสมดุลในการพัฒนา ดังนั้นการที่ชุมชนท้องถิ่นจะสามารถจัดการตนเองได้นั้นชุมชนต้องมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของคน และชุมชนว่าสามารถจัดการตนเองได้ ด้วยการยึดหลักการพึ่งตนเองเป็นที่ตั้ง (โกวิทย์ พวงงาม, 2562)

การเปลี่ยนแปลงเป็นที่สนใจมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นักคิดในสมัย โบราณได้ตั้งเป็นข้อสังเกตว่า ในเวลาที่หมุนเวียนเปลี่ยนไปนั้น ทุกสิ่งในโลกมนุษย์จะมีการเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงไปด้วย และได้พยายามกล่าวว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกมนุษย์จะต้องมีการเปลี่ยนแปลง ในปัจจุบันไม่มีใครอาจปฏิเสธได้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกไม่มีการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นอยู่เสมอ สังคมมนุษย์ก็เช่นเดียวกันย่อมจะมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมด้วยสังคม และวัฒนธรรมของมนุษย์จะไม่มีหยุดอยู่กับที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาและเป็นการยากที่จะคิดว่าพื้นที่ใดในโลกที่ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มีลักษณะของการต่อเนื่องอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ไม่ว่าจะอยู่ ณ ที่แห่งใดและเวลาใด เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อกล่าวถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ณ ชุมชนสังคมหรือประเทศชาติใด ๆ ย่อมจะมีลักษณะของกระบวนการที่ แสดงให้เห็นถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางชุมชนสังคมนั้น ๆ การที่วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปก็ดี หรือความสัมพันธ์ทาง สังคมของผู้คนในสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตก็ตาม ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับ กระบวนการต่างๆ ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตามแบบแผนพฤติกรรมของสังคมต่าง ๆ ทั้งสิ้น และแนวโน้มในสถานการณ์ปัจจุบันที่สังคมและวัฒนธรรมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก (โกวิทย์ พวงงาม, 2562)

การจัดการทรัพยากรชุมชน ทุนชุมชน วัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะภาวการณ์เปลี่ยนแปลงได้ทำลายฐานเหล่านี้ของชุมชนไปจนเกือบล่มสลาย อย่างไรก็ตามการจัดการชุมชนถือว่าเป็นนวัตกรรมใหม่ที่น่าสนใจ เพราะเกิดขึ้นจากการสังสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ทำให้ชุมชนส่วนหนึ่งยังคงความเข้มแข็งอยู่ได้ และชุมชนอีกส่วนหนึ่งก็กำลังรื้อฟื้นความเป็นชุมชนขึ้นมา ด้วยวิธีการใหม่ที่ยังคงต้องรักษารากฐานวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา

ท้องถิ่นเอาไว้ เพื่อสร้างเป็นฐานทุนของชุมชนในการต่อสู้ยืนหยัดกับสภาวะการณ์ของกระแสเศรษฐกิจทุนนิยม ที่ส่งผลให้โลกเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้น การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นจะเป็นฐานความรู้ในการสร้างระบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับชุมชนของตนเอง

การจัดการตนเองของชุมชน

การจัดการตนเองของชุมชนเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนในยุคแห่งการปลดปล่อย (Liberation) ซึ่งเป็นยุคที่ให้อิสระกับประชาชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนมากกว่ายุคก่อนๆ โดยในยุคปลดปล่อยนี้ เน้นให้ประชาชนได้คิดตัดสินใจในทรัพยากรของชุมชน ดังนั้น การให้นิยามความหมายของการจัดการตนเองที่จะเกิดขึ้นได้ ต้องมีความเชื่อพื้นฐานว่าตนเองนั้นสามารถจัดการตนเองได้ ซึ่งการจัดการตนเองเป็นรูปแบบของความสัมพันธ์ที่ถูกจัดขึ้นภายใต้กฎเกณฑ์ของตนเอง โดยไม่ได้ถูกกำหนดมาจากภายนอกแต่ถูกสร้างสรรค์จากภายในเอง

การพัฒนาในช่วงที่ผ่านมา สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาในระดับมหภาค ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนพึ่งพา พึ่งพิงภายนอกเป็นส่วนใหญ่ เน้นการทำงานแบบแยกส่วน ทำให้ชุมชนไม่สามารถที่จะช่วยเหลือหรือจัดการตนเองและชุมชนได้ ดังนั้น การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นเพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถที่จะพึ่งตนเองได้นั้น ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน แต่การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นตามสิทธิชุมชนที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น การดูแลจัดการป่าหรือแพทย์พื้นบ้านล้วนยังไม่ได้รับการยอมรับในวงกว้าง การจัดการตัวเองของชุมชนท้องถิ่นที่เราใช้ภูมิปัญญาแต่เดิมจะเริ่มถูกปิดกั้น แล้วก็จะมีการขบวนการจัดการเชิงอำนาจจากภายนอกเข้ามามากขึ้น ดังนั้น การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นไม่ได้เบ็ดเสร็จทั้งหมด ไม่เน้นกระบวนการชุมชนเข้มแข็งหรือพึ่งตนเอง แต่เน้นการรับบริการ รับการสงเคราะห์ อีกนัยหนึ่ง หากชุมชนจัดการเบ็ดเสร็จ ใช้ทรัพยากรงบประมาณในการบริหารจัดการชุมชน ชุมชนท้องถิ่นน่าจะทำได้ดีกว่านี้ ชุมชนบางแห่งมีปัญหาและพยายามคลี่คลายปัญหาและพยายามสร้างความเข้มแข็งขึ้นมาได้ หากถอยห่างวิถีคิดเงินเป็นตัวตั้ง กำไรและผลประโยชน์ หรือการแปรวัฒนธรรมภูมิปัญญาเป็นสินค้า แล้วสนับสนุนเศรษฐกิจพอเพียง การทำลายวัฒนธรรมชาติ ทำลายศักดิ์ศรีมนุษย์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาก็จะลดลง (นภาพรณี หะวานนท์ และคณะ, 2550)

การพัฒนาชุมชนนั้นหลักสำคัญที่สุดและเป็นเป้าหมายสูงสุดด้วย ก็คือ การที่จะให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี สามารถพึ่งตัวเองได้อย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตามการส่งเสริมให้ชาวบ้านช่วยตัวเองได้นั้นก็จำต้องคำนึงถึงข้อจำกัดของชาวบ้านเองด้วย โดยเฉพาะข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจ การดำเนินงานพัฒนาควรเริ่มจากโครงการที่ไม่ใหญ่จนเกิดกำลังชาวบ้าน ชาวบ้านมีศักยภาพพอที่จะดำเนินโครงการนั้นจนประสบความสำเร็จ อาทิเช่น พัฒนาดินตนเองและครอบครัวก่อน และในบางกรณีรัฐบาลหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการนั้น อาจต้องให้ความช่วยเหลือสนับสนุนด้านงบประมาณลงทุนประเดิมให้ก่อน เช่น การสนับสนุนพันธุ์วัว ต้นกล้วยไม้ และเมื่อชาวบ้านดำเนินโครงการประสบความสำเร็จก็ขุดใช้ทุนคืน กล่าวคือ จากการช่วยเหลือตนเอง ซึ่งภายหลังปรับเปลี่ยนมาเป็น การพึ่งตนเอง (Self-Reliance) ควรเป็นเป้าหมายและกระบวนการทำงานแบบหุ้นส่วน ที่ภาครัฐและภาคีต่าง ๆ มีส่วนร่วม สนับสนุนการตัดสินใจ และการดำเนินงานของชุมชน โดยให้คุณค่าแก่ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ทรัพยากร และกระบวนการชุมชน รวมทั้งให้การสนับสนุนที่สอดคล้องกับจังหวะการพัฒนาดินตนเองของชุมชน โดยชุมชนสามารถคงความเป็นอิสระ (Autonomy) ของตนได้ (โกวิทย์ พวงงาม, 2561)

การจัดการชุมชนว่าเป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเองและชุมชนได้ มีความสามารถในการวางแผนงานและโครงการ สามารถจัดกระบวนการหรือเตรียมการ เพื่อดำเนินการตามแผนงานและโครงการได้ มีทักษะในการดำเนินการตามแผนและโครงการ และสามารถทำการประเมินผลงานได้ด้วยตนเอง หลักการจัดการชุมชน เป็นหลักการสำคัญที่สนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาชุมชน ในการพัฒนาชุมชน ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นอีกด้วย การจัดการตนเองต้องไม่ได้เกิดขึ้นจากการถูกควบคุมจากกฎ ข้อบังคับที่ถูกกำหนดจากบนลงล่าง (Top-Down Rules) โดยภาครัฐ แต่ให้ความสำคัญกับการกระทำของสังคมที่เป็นชุมชนท้องถิ่น และความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม ที่นำไปสู่ระบบการสรรค์สร้างรูปแบบและโครงสร้างที่จัดระเบียบขึ้นภายใต้การเปลี่ยนแปลงที่เป็นพลวัต (เดคเคอร์ (Decker), อ้างใน สุภาวดี เพชรชนะ, 2558)

ในขณะเดียวกันโฟสเตอร์ (Foerster) (อ้างใน สุภาวดี เพชรชนะ, 2558) ยังได้ให้ความสำคัญกับการจัดการตนเองว่ามีความเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การจัดลำดับชั้นมีลักษณะเป็นโครงข่ายความสัมพันธ์ไม่ใช่การบริหารแบบสั่งการ การให้ความสำคัญกับความยืดหยุ่นและการปรับตัว (Flexibility and Adaptation) รวมถึงเป็นระบบที่มีการควบคุมจำกัด การจัดการตนเองขึ้นอยู่กับองค์ความรู้ (Knowledge) ที่มีอยู่ภายในองค์กร นอกจากนี้ในการจัดการตนเองนั้น บุคคลที่มีบทบาทในฐานะเสมือนผู้จัดการจะดำรงตนอยู่ในฐานะผู้กระตุ้น (Catalytic Agent) หรือผู้ส่งเสริม (Cultivators) ไม่ใช่ในฐานะผู้กระทำ (Doers) หรือผู้สั่งการ (Commanders) เพื่อให้ระบบการจัดการตนเองมีพัฒนาการที่สอดคล้องกับบริบท (Context) ที่เปลี่ยนแปลงไป รวมถึงมีการย้อนโต้กลับ (Feed Back) หรือการกลับไป-มา (Recursion) เพื่อแสวงหาแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสม

อย่างไรก็ตาม ในการพิจารณาแสวงหาแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมของการจัดการตนเองนั้น ยังมีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการทัศน์ที่มีอยู่ในตัวบุคคลและกลุ่ม ที่มีระบบ คุณค่า ค่านิยม ความเชื่อ วิธีคิดที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ว่าจะให้ความหมายและสร้างเอกลักษณ์ให้กับแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมอย่างไร ซึ่งการแสวงหาความเป็นจริงอย่างสมบูรณ์ไม่สามารถรู้ได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดของการจัดการตนเองที่มีลักษณะปรับตัวเปลี่ยนแปลงตามบริบทที่เกิดขึ้นอย่างหลากหลาย ทำให้การจัดการตนเองมีลักษณะเป็นอุปลักษณ์ (Metaphor) ที่มีมุมมองของการอธิบายความจริงในลักษณะของการกระจายหลากหลาย เช่น ความจริงของปัญหาในปัจจุบัน เป็นผลที่มาจากการแก้ปัญหาในอดีต การเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย ทำให้เกิดผลที่ใหญ่โตตามมาได้ และการแก้ไขมีคุณค่าน้อยกว่าการปล่อยให้ปกติ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป การจัดการตนเองมีความเกี่ยวข้องกับความเป็นตัวตนของหน่วย ๆ หนึ่งที่มีความหมายครอบคลุม ตั้งแต่ระดับหน่วยย่อยไปจนถึงหน่วยที่มีขนาดใหญ่ในภาพรวมที่สามารถจัดการตนเองได้ โดยที่การจัดการตนเองนั้น จะมีความซับซ้อน มีลักษณะที่ไม่เป็นมาตรฐาน (Non-Standardize) และไม่อยู่ในภาวะดุลยภาพตามบริบท ที่เกิดขึ้นภายใต้องค์ความรู้ที่มีอยู่ของตนเอง

ภาวะการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

สังคมมนุษย์มีลักษณะเช่นเดียวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ คือ มีการเปลี่ยนแปลง บางสังคมเปลี่ยนแปลงช้าขณะที่บางสังคมเปลี่ยนเร็ว ในอดีตสังคมส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆ จนเกือบไม่มีอะไรเปลี่ยนอย่างสำคัญในรอบร้อยปี แต่ในระยะประมาณร้อยปีที่แล้วสังคมจำนวนหนึ่งเปลี่ยนแปลงอย่างมากจากสภาพสังคมแบบโบราณกลายเป็นสังคมสมัยใหม่ ที่เห็นชัดเจนคือการเปลี่ยนจากสังคมแบบเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม จากสังคมแบบชนบทมาเป็นสังคมเมือง เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนรูปแบบของโครงสร้างทางสังคม พฤติกรรมทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมทั้งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมเป็นไปได้ทั้งในทางบวกและทางลบ คือมีสิ่งใหม่เกิดขึ้นหรือเพิ่มขึ้น และสิ่งที่มีอยู่เดิมเสื่อมสภาพหรือถูกทำลายไป การเปลี่ยนแปลงในทางที่มีสิ่งใหม่หรือเพิ่มขึ้นที่เห็นชัด ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ที่เป็นวัตถุสิ่งของและเทคนิค วิธีการ จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การขยายตัวของเมือง การสื่อสารและการคมนาคมที่รวดเร็วและสะดวก ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เป็นต้น ขณะเดียวกันก็ปรากฏว่าสิ่งของเครื่องใช้และวิธีการเก่าๆ หลายอย่างถูกยกเลิกหรือน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด เช่น การใช้เกวียน การใช้วัวควายไถนา การใช้หม้อต้มน้ำหุงต้ม การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช การบวชตามประเพณี เป็นต้น อีกทั้งยังเป็นการเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและระหว่างส่วนประกอบของสังคมนั้น ๆ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับ ชาวเมือง เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าวนี้ย่อมเกิดขึ้นในระดับกลุ่มบุคคลและ ในระดับสถาบันทางสังคมไม่ว่าจะเป็นในสถาบันครอบครัว เครือญาติ การสมรส การครองเรือนหรือสถาบันการเมือง เศรษฐกิจ ฯลฯ ก็ได้ (สุริชัย หวันแก้ว, 2549)

โลกยุคปัจจุบันกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเมื่อเปรียบเทียบกับโลกยุคเก่า การเปลี่ยนเข้าสู่โลกยุคใหม่เริ่มขึ้นราวร้อยกว่าปีมานี้ โดยเริ่มจากสังคมตะวันตกแล้วแพร่กระจายไปทั่วโลกในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงในโลกปรากฏขึ้นชัดเจนหลายประการ เช่น ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วขนาดของสังคมต่างๆ โดยเฉลี่ยใหญ่ขึ้น มีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนถาวรและชุมชนเมืองมากขึ้น สังคมมนุษย์มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่างๆ มากขึ้น มีสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นมากมาย มีผลผลิตทางวัฒนธรรม (เช่น ข่าวสาร ความรู้ และบันเทิง) ผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้นมากทั้งชนิดและปริมาณ การจัดระเบียบทางสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น มีความไม่เท่าเทียมภายในสังคมและระหว่างสังคมเพิ่มขึ้น

การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันเป็นอย่างมากจากปัจจัยหลายประการ กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกด้านการเมืองและความมั่นคง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม (บำเพ็ญ เขียวหวาน, 2563) ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองและความมั่นคง ที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นว่าสังคมโลกในอนาคตจะมีความขัดแย้งในการจัดสรรทรัพยากรที่ขาดความลงตัว ดังเช่น แม่น้ำที่ไหลผ่านหลาย ประเทศ ทะเลหลวงและชั้นบรรยากาศ เป็นต้น เพราะทุกประเทศต่างต้องการรักษาผลประโยชน์แห่งชาติของตน การเกษตรกรรมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของประชาชนในสังคมโลกย่อมจะหลีกเลี่ยงไม่พ้นถึง ผลกระทบที่เกิดขึ้นภายใต้ความขัดแย้งของการจัดสรรทรัพยากรที่ดินเช่นเรื่องการใช้น้ำการประมงการทำไม้ ซึ่งนอกจากจะเป็นปัญหาในเรื่องการจัดสรรแล้ว ยังเป็นปัญหาด้านผลที่เกิดขึ้นตามมาซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อประเทศข้างเคียง ดังกรณีไฟป่าที่เกิดขึ้นในประเทศอินโดนีเซียใน ค.ศ. 1999 เป็นต้นมา และสิ่งเหล่านี้ จะกลายเป็นเครื่องมือสำคัญของมหาอำนาจที่จะอ้างความชอบธรรมในการจัดการอาชญากรรมที่ก่อการก่อระหว่าง ประเทศเข้าดูแลการอ้างเหตุในการจัดการของประเทศพัฒนาแล้วรวมถึงการกีดกันทางการค้า เป็นต้นและอาจนำไปสู่ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ดังนั้นทางออกของประเทศกำลังพัฒนาจึงต้องสร้างความร่วมมือระหว่าง กันในครอบครัวทั้งด้านการเกษตรกรรมสิ่งแวดล้อมและอาหารหรืออื่นใดที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างความมั่นคง และรักษาผลประโยชน์แห่งชาติของตนได้อย่างรอบด้าน

การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทางเศรษฐกิจ ทำให้ทุกประเทศต่างต้องผันแปรไปตาม กระแสโลกโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการเปิดเสรีทางการค้าอย่างไรก็ตามประเทศต่างๆ ก็ตระหนักถึงผลที่ได้รับจึงพยายามเปลี่ยนแปลงและแก้ไขในส่วนที่จะเป็นการสร้างความแข็งแกร่งภายใน

ด้วยการแสวงหาทาง เลือกในด้านต่างๆ การสร้างความมั่นคงทางการเกษตรและอาหารจัดเป็นทางเลือกหนึ่งที่สร้างความเข้มแข็ง ให้กับประเทศได้โดยเน้นการพัฒนาสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร ดังเช่น การวิจัยและพัฒนา คุณภาพของสินค้า การใช้เทคโนโลยีในการผลิตเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิภาพ ในระดับทวิภาคีจะ ต้องลดการนำเข้าสินค้าเกษตรจากภายนอกเพื่อรักษาผลประโยชน์ของเกษตรกรภายใน ซึ่งอาจจะต้องใช้ มาตรการกีดกันทางการค้าที่ไม่ใช่ภาษีและในกลุ่มความร่วมมือระหว่างประเทศจะต้องใช้เวทีกลุ่มความร่วมมือ เพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองให้กับผลประโยชน์ของตนโดยเฉพาะ ประเทศกำลังพัฒนากระแสโลกที่เกิดขึ้น จึงส่งผลต่อเศรษฐกิจของประเทศต่างๆ และโครงสร้างของเศรษฐกิจโลกโดยรวม

การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมโลกด้านสังคมในอนาคต จะมีลักษณะ ที่สำคัญอย่างน้อยสองประการ กล่าวคือ ประการแรก ในด้านกาลเทศะหรือเวลาและสถานที่ (time and space) คือการใช้เวลาในความเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปอย่างรวดเร็วมากยิ่งขึ้น ความเปลี่ยนแปลงในอดีตที่ เกิดขึ้นเดิมใช้เวลา 20 ปีต่อความเปลี่ยนแปลง 1 หน่วยกลางศตวรรษที่ 20 อาจใช้เวลาเพียง 5 ปีต่อความ เปลี่ยนแปลง 1 หน่วย และในกลางศตวรรษที่ 21 ความเปลี่ยนแปลงนี้จะรวดเร็วยิ่งขึ้น ประการที่สอง ใน ด้านผลผลิตที่เกิดขึ้น จะมีลักษณะสลับซับซ้อนหลายมิติหลายชั้นและรอบด้านมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะมีผลต่อ ทุกส่วนที่อยู่ในสังคมโลกถ้วนหน้า ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ทำให้สังคมโลกในอนาคตจะเปลี่ยนแปลง จากหมู่บ้านโลกเป็นครอบครัวโลก (global household) ในอนาคต ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้จะส่งผล ต่อการเกษตรกรรมโดยตรง ทั้งวิถีชีวิต วิธีการผลิต วัฒนธรรม กระบวนการในการผลิต สภาพแวดล้อมที่ เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของระบบโลกโดยตรง ดังนั้นโลกในอนาคตจึงเป็นโอกาสของ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรว่าจะปรับตัวตามระบบโลกอย่างไร บางส่วนอาจดำเนินการตามกระแสโลก หรือ บางส่วนอาจทวนกระแสโลกขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เกี่ยวข้องและปัจจัยแวดล้อมของตนเป็นสำคัญ เพื่อให้สังคม โลกสามารถดำรงอยู่ได้ตลอดไป

การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกิดขึ้นมาไม่น้อยและเร็วเข้าไม่เท่ากันในแต่ละสังคมบางสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงมากจนกลายเป็นสังคมที่ก้าวหน้าและเป็นศูนย์กลางของโลกยุคใหม่ หลายสังคมเปลี่ยนแปลงช้าหรือมีการเปลี่ยนแปลงบางด้านที่เป็นปัญหา เช่น ประชากรเพิ่มมากจนกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น จีน อินเดีย ในบางประเทศเน้นการพัฒนาด้านวัตถุดิบไปจนเป็นปัญหาต่อความสัมพันธ์ทางสังคม แนวโน้มที่กำลังเป็นไปขณะนี้คือ การแพร่กระจายเทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจจากสังคมที่ “พัฒนาแล้ว” ไปสู่สังคมที่ “ด้อยพัฒนา” หรือ “กำลังพัฒนา” ทั่วโลก หรือที่เรียกว่า “โลกาภิวัตน์” นักสังคมวิทยา มองการเปลี่ยนแปลงในสังคมส่วนใหญ่รวมทั้งสังคมไทยในปัจจุบันว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงจากสภาพสังคมแบบประเพณีไปสู่สังคมแบบใหม่ เรียกกระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวว่า “การเปลี่ยนเป็นความทันสมัย” หรือ “ภาวะทันสมัย” ซึ่งหมายถึง “การเปลี่ยนเป็นแบบสังคมตะวันตก” องค์ประกอบของความเป็นตะวันตกประกอบด้วย การมีระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมและระบบทุนนิยม การเป็นสังคมเมือง ความเป็นประชาธิปไตย การดำเนินชีวิตและมีทัศนคติเชิงโลกียวิสัย หลายคนมักเข้าใจว่า “ความทันสมัย” คือ “การพัฒนา” แต่บางคนกลับเห็นว่า “สังคมที่ทันสมัยอาจไม่พัฒนาได้” ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกรให้ คำนิยามศัพท์ที่ต่างกัน ดังนั้นในที่นี้ผู้เรียบเรียงจึงได้นำเสนอลักษณะของ “สังคมที่ทันสมัย” ในแง่มุมที่เป็นสังคมที่พัฒนาแล้ว

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศต่างๆ ในปัจจุบันมักไม่ใช่เรื่องภายในของประเทศหนึ่งเท่านั้นแต่เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับระบบสังคมโลก ที่ครอบคลุมระบบเศรษฐกิจโลก การค้า

การเงินระหว่างประเทศ และบริษัทข้ามชาติ (Multinational corporation) ซึ่งเป็นระบบที่ทำให้ประเทศต่างๆ ผูกพัน จนกลายเป็นสังคมเดียวกันนั่นคือ “ระบบสังคมโลก” นอกจากนั้นสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยนั้นมักพบลักษณะบางประการที่เรียกว่า “ทวิลักษณ์” (dualism) คือ มีภาวะที่แตกต่างกันมาดำรงอยู่ควบคู่กัน เช่น ด้านเศรษฐกิจภาคเกษตรและภาคธุรกิจอุตสาหกรรมที่คู่กันแต่มีความไม่เท่าเทียมกัน รายได้ระหว่างกลุ่มคนภาคเกษตรกับภาคธุรกิจการค้าอุตสาหกรรม มีความแตกต่างกันมาก รัฐบาลมักจะเอาใจใส่และเอื้อประโยชน์แก่นักธุรกิจมากกว่าเกษตรกร และนักธุรกิจมักได้รับชัยชนะเหนือเกษตรกรในการขัดแย้งเพื่อแย่งทรัพยากรน้ำ ที่ดิน ป่าไม้ ในด้านการเมืองก็มีลักษณะสองด้าน คือ ด้านหนึ่งคนเมืองและชนชั้นกลางซึ่งมีจำนวนเพิ่มขึ้นจะมีการเคลื่อนไหวเรียกร้องการมีส่วนร่วมมากขึ้น เสรีภาพทางการเมืองหรือระบบประชาธิปไตยเป็นกระแสหลักถูกผลักดันให้เกิดขึ้นเพื่อรองรับระบบธุรกิจตลาดเสรี แต่ในอีกด้านหนึ่งเกษตรกรในชนบทยังคุ้นเคยกับระบบอำนาจแบบอุปถัมภ์ และวิถีชีวิตแบบประเพณีทำให้สังคมมีรูปแบบของระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยแต่มีพฤติกรรมทางการเมืองแบบอุปถัมภ์ มีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ ฝ่ายชนบทกับฝ่ายคนเมือง เช่น กรณีการเมืองในประเทศไทยซึ่งชนบทกับคนเมืองมีความคาดหวังต่อการเมืองต่างกันจึงมักเกิดสถานการณ์ที่เรียกว่า “คนชนบทตั้งรัฐบาลแต่คนเมืองล้มรัฐบาล” อยู่เสมอ

การจัดการตนเองของชุมชนในภาวะการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

ในภาวะการเปลี่ยนแปลงการทั้งด้านสังคมและวัฒนธรรมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น 2 ประการ คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ ปัจจัยทางธรรมชาติ ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางวัฒนธรรม ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางการเมือง และ ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การติดต่อระหว่างสังคมที่หลากหลายและการกระทบกระทั่งระหว่างสังคม โดยมีกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ ความเป็นเมือง กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็น อุตสาหกรรมและกระบวนการเปลี่ยนไปสู่ระเบียบบริหารแบบราชการ

การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นจึงเป็นผลมาจากการสังเคราะห์ในภาวะการเปลี่ยนแปลงในด้านสังคมและวัฒนธรรมที่กล่าวมาข้างต้น จึงก่อให้เกิดกระบวนการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นในมิติต่างๆ 5 ด้าน ต่อไปนี้

1. การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นด้านแผนชุมชน เป็นการสร้างอำนาจชุมชนท้องถิ่นขึ้นเพื่อช่วยในการดูแลตัวเองโดยใช้ “แผนชุมชน” หรือบางพื้นที่ เรียกว่า “แผนแม่บทชุมชน” เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น โดยตัวอย่างชุมชนที่สามารถสร้างแผนชุมชนขึ้นมาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับปัญหา จนนำไปสู่การสร้างโอกาสให้กับคนในชุมชน ซึ่งสามารถนำมาเป็นต้นแบบในการพัฒนาชุมชนให้กับสังคม และประเทศชาติ อย่างเช่น ชุมชนในเขตอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก หรือชุมชนในเขตอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก (สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น จังหวัดพิษณุโลก, 2563) กล่าวได้ว่า การจัดการของชุมชนท้องถิ่นใช้กลไกแผนชุมชนหรือแผนแม่บทชุมชนเป็นกระบวนการเรียนรู้ในการร่วมคิด ร่วมเรียนรู้ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลและรับรู้ข้อมูลร่วมกัน เพื่อร่วมกันแก้ปัญหา และกำหนดทิศทางของชุมชนท้องถิ่น ทั้งในแง่วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ รวมทั้งแผนปฏิบัติการของชุมชนท้องถิ่นในแผนพัฒนาท้องถิ่นระยะ 1 ปี และ แผนพัฒนาท้องถิ่นระยะ 1 ปี ซึ่งเป็นกำหนดภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ สุขภาพอนามัย อาชีพที่มั่นคง การพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน การจัดการผลผลิตและวิสาหกิจ การพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน รวมทั้งการพัฒนาทุนและหนี้สิน เป็นต้น

2. การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นด้านการเกษตร เป็นการสร้างอำนาจจากฐานวิถีชีวิตผ่านการประกอบอาชีพแบบดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่นเอง เพราะอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักของสังคมไทยมาโดยตลอด ดังที่ เฉลิมพร พิรุณสาร (อ้างใน โกวิทย์ พวงงาม, 2563) ได้กล่าวไว้ว่า ภาคเกษตรกรรมมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยมาโดยตลอด เป็นทั้งแหล่งรองรับอาชีพของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ เป็นทั้งแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญของประเทศและของโลกด้วย ถึงแม้จะเกิดวิกฤตเศรษฐกิจทำให้ทุกภาคส่วนการผลิตได้รับผลกระทบ แต่ภาคเกษตรก็ยังเป็นฐานการผลิตที่ช่วยกอบกู้และบรรเทาวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศได้ ดังนั้น เกษตรกรรมจึงเป็นอาชีพหลักที่สำคัญ การรวมกลุ่ม องค์กรชุมชน จนสามารถพัฒนาเป็น “ภาคประชาสังคม” ของเกษตรกร ซึ่งผ่านประสบการณ์ การเรียนรู้ การจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น การได้มาซึ่งสิทธิต่าง ๆ บางส่วนที่รัฐยอมให้ล้วนเกิดขึ้นจากกระบวนการต่อสู้ของภาคประชาชน ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแนวคิดจากการมอง “มูลค่า” เป็น “คุณค่า” หรือการปรับเปลี่ยนฐานคิดเพื่อต่อสู้กับระบบทุนนิยม เช่น การทำการเกษตรของนายอำนาจ สงวนสิน บ้านวังประดู่ ตำบลวังพิกูล อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ (สัมภาษณ์นายอำนาจ สงวนสิน โดยรายการสามอาชีพ เพื่อนมนุษย์ชาติ “กิจกรรม เอมื่อ เอม่วน” วันที่ 21 ธ.ค. 2562) ได้ทำการเกษตรแบบ “โคก หนอง นา โมเดล” ซึ่งเป็นการทำการเกษตรตามแบบโมเดลที่สถาบันเศรษฐกิจพอเพียงและมูลนิธิสิริธรรมธรรมชาติได้นำพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ 9 ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่มาใช้บริหารจัดการน้ำและพื้นที่ทำการเกษตร ซึ่งนายอำนาจ สงวนสิน ได้ปรับพื้นที่การทำนาตนเองบนพื้นที่ 15 ไร่ เป็นโคก หนอง นา โมเดล ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2559 โดยได้เริ่มขุดบ่อเอาดินมาถมเป็นคันบ่อหรือเป็นโคกให้สูงจากพื้นที่เดิมประมาณ 2 เมตร เพื่อใช้ในการกักเก็บน้ำไว้ทำนาและเลี้ยงปลา และขุดคลองไส้ไก่เพื่อเป็นทางใช้สำหรับเติมน้ำในบ่อใหญ่ มีการปลูกต้นไม้ยืนต้น เช่น ยางนา ประดู่ สัก มะพร้าว กล้าย เป็นต้น และได้แบ่งพื้นที่ไว้สำหรับปลูกบ้านและทำนา อีกด้วย อีกทั้งยังเป็นต้นแบบให้ประชาชนในพื้นที่ในการทดลองและเปรียบเทียบ เช่น พื้นที่นา 2 ไร่ ทำการปลูกข้าวกระดังงา โดยให้นายสมบัติ ซึ่งเป็นเพื่อนบ้าน มาหวานให้ ซึ่งจะให้เปรียบเทียบกับของที่ตนเองปลูกบนที่นา 1 ไร่ หวานข้าว 30 กิโลกรัม เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวโดยเทียบผลผลิตที่ได้แล้ว ผลผลิตที่เก็บเกี่ยวจากที่นา 2 ไร่ได้ข้าว 1 ตัน ซึ่งใกล้เคียงกับที่นาของนายสมบัติ 1 ไร่ ที่ได้ผลผลิตประมาณ 50-60 ถัง ทั้งนี้เพื่อให้เป็นแบบอย่างของชุมชนเพื่อปรับเปลี่ยนวิธีการทำเกษตรแบบเดิม ซึ่งในปัจจุบันเกษตรกรก็ได้เริ่มปรับเปลี่ยนการทำนาบางส่วนแล้ว เช่น จากเดิมเผาฟางข้าว ก็เลิกเผาฟางข้าว เป็นต้น

3. การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากผลของการพัฒนาที่มีส่วนทำลายฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่นส่วนหนึ่งก่อให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติอย่างรุนแรง จึงทำให้เกิดการรวมกลุ่มของภาคประชาชนขึ้น เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กลับคืนมา และเพื่อทำหน้าที่ในการรักษาฐานทรัพยากรของตนเองให้อยู่กับชุมชนท้องถิ่นนานที่สุด ซึ่งการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงสะท้อนออกมาในรูป การรวมกลุ่มและผนึกกำลังความร่วมมือในรูปเครือข่ายภาคประชาชนในหลายลักษณะ อาทิ เช่น นายประสิทธิ์ เพ็งหั่ว (สัมภาษณ์ วันที่ 22 มิถุนายน 2563) ตำบลวัดพิกร อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ได้เปลี่ยนพื้นที่นา มาปลูกป่าไม้ ตามพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ปลูกไม้ 3 อย่าง และประโยชน์ 4 อย่าง การปลูกพืชผสมผสานนั้นจะมีประโยชน์มากกว่าปลูกพืชเชิงเดี่ยว ซึ่งเป็นไปตามกระแสพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เมื่อปี พ.ศ. 2519 เรื่องปลูก 3 อย่าง ได้ประโยชน์ 4 อย่าง

จึงปรับเปลี่ยนจาก นาข้าวพื้นที่ 11 ไร่ กลายมาเป็นสวนป่าแบบผสมผสาน มีความหลากหลายทางพันธุ์พืช โดยเริ่มจากการเพาะปลูกตามคันนา ก่อนจะเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกให้มีปริมาณมากขึ้นโดยพื้นที่ของบ้านนาย ประสิทธิ์ ได้แบ่งพื้นที่เพาะปลูกเป็นหมวดหมู่ เพื่อให้เกิดความหลากหลาย ให้ต้นไม้พึ่งพากันและกัน โดยปลูกต้นไม้ 3 อย่าง ให้เป็นประโยชน์ต่อระบบนิเวศน์ สร้างความสมบูรณ์และก่อให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ป่าจนในปัจจุบันได้เป็นป่าไม้ครอบคลุมทั่ว ซึ่งได้ปลูกไม้ตั้งแต่ พืชสมุนไพร พืชที่ใช้การประกอบอาหาร ไม้เศรษฐกิจ อีกทั้งมีไม้หายากและไม่ประจำถิ่น อีกด้วย

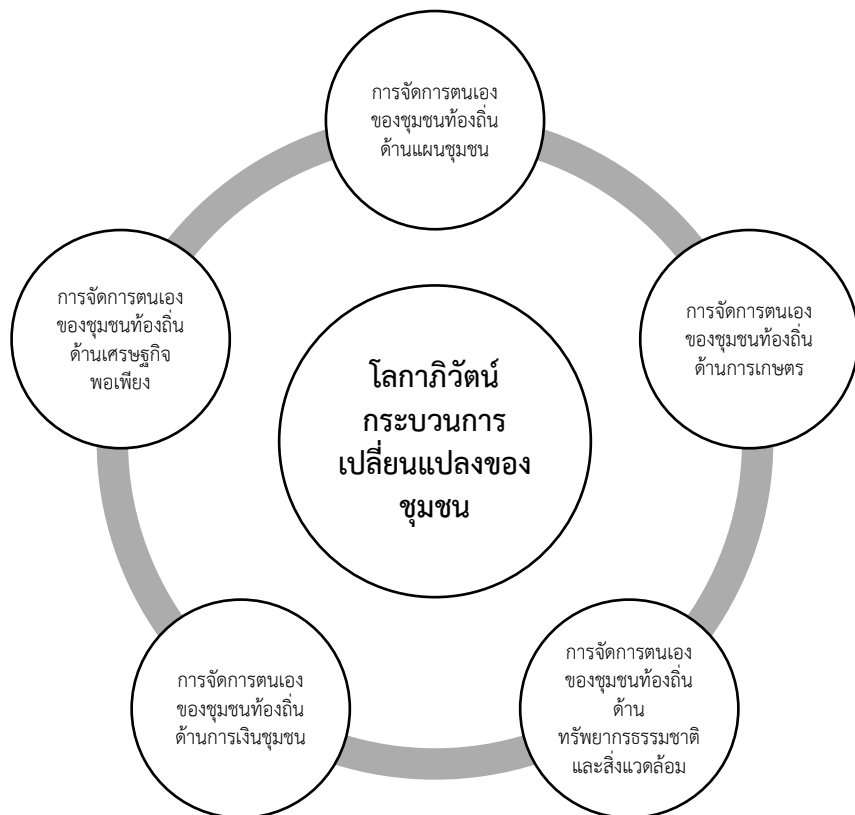
4. การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นด้านการเงินชุมชน อันเนื่องมาจากความยากจน และการเข้าถึงแหล่งทุนของชุมชนท้องถิ่น ส่วนหนึ่งส่งผลให้เกิดวงจรที่เรียกว่า “จนซ้ำซาก” เมื่อภาครัฐไม่ได้เข้ามาดูแล ข้าราชการกลับพยายามผลักดันให้เป็นกลุ่มเถื่อน กองทุนเถื่อน เพราะไม่เชื่อฟังรัฐ จากการให้ความช่วยเหลือกันเอง ด้วยการพยายามระดมทุนเงิน เพื่อสร้างแหล่งทุนให้เกิดขึ้นเองในชุมชน ช่วยเหลือกันเอง ในชุมชน จนพัฒนาไปสู่ความกินดีอยู่ดี และมีศักดิ์ศรี ซึ่งการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นด้านเศรษฐกิจนั้น เป็นรูปธรรมที่เห็นชัดเจนมากที่สุดในชุมชนท้องถิ่นไทย ในรูปแบบขององค์กรการเงินชุมชนต่าง ๆ เช่น สหกรณ์เครดิตยูเนี่ยน กลุ่มธนาคารหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนเมือง กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง (ตามนโยบายรัฐ) เป็นต้น ในอำเภอบางกระทุ่มได้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านสนามคลี หมู่ที่ 6 ตำบลสนามคลี อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ได้จัดตั้งเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2546 สมาชิกก่อตั้ง จำนวน 77 คน เงินก่อตั้ง 2,310 บาท จำนวนคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ฯ จำนวน 15 คน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านสนามคลี ปัจจุบันมีสมาชิก จำนวน 119 คน ปัจจุบันมีเงินสัจจะสะสมทั้งสิ้นเป็นเงิน 1,262,500 บาท เงินทุนสำรองของกลุ่ม 125,525 บาท รวมเงินของกลุ่มทั้งสิ้น 1,388,025 บาท ยอดเงินสัจจะรายเดือน 5,100 บาท

5. การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นด้านเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเวลานานมาแล้วที่ชุมชนท้องถิ่นไทยได้ดูแลรักษาสุขภาพด้วยตนเอง มีการปลูกผักสมุนไพรหลายชนิดเอาไว้บริเวณบ้าน รั้วบ้าน มีวิถีชีวิตการผลิตเพื่อยังชีพเป็นหลัก หากเหลือก็นำมาจุนเจือแบ่งปัน แลกเปลี่ยนกันจนกระทั่งเกิดระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ที่มีแสงสว่างท่ามกลางความมืด ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในชื่อ “เศรษฐกิจทฤษฎีนิยาม” เพราะเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีแสงสว่างท่ามกลางความมืดที่สามารถตีค่าทุกอย่างออกมาเป็นตัวเงินได้หมด แม้แต่น้ำใจ ความช่วยเหลือ เอื้ออาทรต่อกัน ก็สามารถคิดเป็นเงินได้หมด ทำให้เกิดค่านิยมที่เห็นแก่ตัว เพราะต้องการ “เงิน” เพื่อเป็นเครื่องแสดงออกที่ทำให้เห็นว่ามีความฐานะทางสังคม โดย วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์ (2554 : 1) ได้สะท้อนให้เห็นว่า เศรษฐกิจระบบทุนนิยมได้สร้างมายาคติให้คนหันมานับถือกันที่วัตถุมากขึ้น ทำให้เกิดความเข้าใจไม่ถูกต้อง หลายคน หลายชุมชนถูกเบียดขับให้กลายเป็น “คนจน” ให้กลายเป็นชุมชนที่ยากจนสืบเนื่องมาจาก “ค่านิยมในระบบทุนนิยม” ทำให้เรื่องของความยากจน เป็นเรื่องเดียวกันและมีความผูกโยงกับเรื่องของ “ความขาดแคลนเงินทุน” อย่างแยกกันไม่ออก ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงปัญหาความยากจน คนส่วนใหญ่มักจะนึกถึง “ความขาดแคลนเงินทุน” เป็นอันดับแรก นั้นหมายความว่า หากบุคคล กลุ่มคน องค์กร ประเทศชาติ ที่ถูกกล่าวหาว่า มีปัญหาเกี่ยวกับความยากจน สามารถบรรลุถึง ความมีเงินทุน หรือพ้นจากสภาพของ ความขาดแคลนเงินทุน แล้ว ปัญหาความยากจนก็จะหมดไป ซึ่งเรื่องดังกล่าวเป็น “มายาคติ” ที่ถูกทำให้เชื่อว่าเป็นความจริง เพราะโดยความเป็นจริงแล้ว ยังมีมนุษย์ในสังคมอีกมากมายที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นปกติสุข โดยไม่ต้องอาศัย “เงินทุน” แต่เพียงอย่างเดียว เพราะไม่ได้คิดถึงแต่เรื่องเงินเป็นหลัก แต่กลับมองถึงศักยภาพ ความสามารถของตนเอง ครอบคลุม และชุมชนเป็นหลักในการใช้ชีวิต จึงทำให้ชุมชนรับแนวคิดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานให้นาน้อม

นำปฏิบัติจนเกิดผลเป็นรูปธรรม ซึ่งส่งผลให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ท่ามกลางวิกฤตเศรษฐกิจ วิกฤตสังคม และวิกฤตการเมืองได้อย่างเป็นปกติสุขอย่างเช่น ชุมชนบ้านจำรุง อำเภอแกลง จังหวัดระยอง และชุมชน ศิริชะเอวโสภ อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นชุมชนที่มีวิถีการดำรงชีวิตแบบเรียบง่ายจนบางครั้ง ทำให้สังคมภายนอกมองว่าเป็น “ชุมชนในอุดมคติ” ที่หลาย ๆ คนใฝ่ฝันอยากจะมี อยากจะเข้าไปอยู่อาศัย แต่ชุมชนเหล่านี้มีอยู่จริงในประเทศไทย ทั้งที่เป็นชุมชนแบบจำลองตามแนวคิดยูเอเซียแบบพุทธ และชุมชนแบบจำลองแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงยุคทุนนิยม เรียกได้ว่า สามารถศึกษาการนำเอาความคิด เศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นฐานคิดในการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม

แนวทางการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นทั้ง 5 ด้านนี้ เป็นมิติการจัดการตนเองของชุมชน ท้องถิ่นที่ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละพื้นที่ และความเป็นตัวตนของชุมชนแต่ละแห่ง ซึ่งการจัดการตนเองของ ชุมชนท้องถิ่นทั้ง 5 ด้านที่เสนอมาโดยสังเขปนั้น เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของการรวมตัวกันของบุคคล กลุ่ม องค์กร และชุมชนท้องถิ่นในการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น โดยอาศัยพลังจากกระบวนการกลุ่มในการ ผลักดันจนพัฒนาไปสู่ความเป็น “ประชาสังคม” ซึ่งที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อ ก่อให้เกิดความรู้สึกในความเป็นเจ้าของชุมชนท้องถิ่นร่วมกัน คือ 1. การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น ด้านแผนชุมชน เป็นการสร้างอำนาจชุมชนท้องถิ่นขึ้นเพื่อช่วยในการดูแลตัวเองโดยใช้ “แผนชุมชน” หรือ บางพื้นที่ เรียกว่า “แผนแม่บทชุมชน” เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น 2. การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นด้านการเกษตร เป็นการสร้างอำนาจจากฐานวิถีชีวิตผ่านการ ประกอบอาชีพแบบดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่นเอง 3. การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นด้าน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากผลของการพัฒนาที่มีส่วนทำลายฐาน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น ส่วนหนึ่งก่อให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ อย่างรุนแรง จึงทำให้เกิดการรวมกลุ่มของภาคประชาชนขึ้น เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมให้กลับคืนมา 4. การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นด้านการเงินชุมชน การพยายามระดมทุน เงินเพื่อสร้างแหล่งทุนให้เกิดขึ้นเองในชุมชนช่วยเหลือกันเองในชุมชน จนพัฒนาไปสู่ความกินดีอยู่ดีและมี ศักดิ์ศรี และ 5. การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นด้านเศรษฐกิจพอเพียง การน้อมนำหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการจัดการตนเองของชุมชน

สรุปองค์ความรู้

จากแผนภาพจะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงเป็นภาวะและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันตลอดเวลา โดยจะมีความแตกต่างกันในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ๆ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทาง วัฒนธรรมจะมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน เพราะถ้าสังคมเปลี่ยนวัฒนธรรมก็เปลี่ยนไปด้วย การจัดการตนเองของชุมชนในภาวะการเปลี่ยนแปลง เป็นการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมือง เป็นการกระจายอิทธิพลปรากฏการณ์ของสังคมเมืองไปสู่ชนบท ทั้งที่เป็นการขยายอาณาบริเวณของเมืองออกไปให้ได้สัดส่วนกับประชากรที่อาศัยอยู่ในเมือง และการที่ประชากรในชนบทมารวมกันอย่างหนาแน่นและมีอัตราของประชากรเพิ่มขึ้น แล้วทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านอาชีพ วิถีชีวิต ความคิดและพฤติกรรมแบบเมือง เช่น เปลี่ยนอาชีพและวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม การพาณิชย์และการบริการ ความสัมพันธ์ทางสังคม การดำรงชีวิตแบบอย่างของการจัดระเบียบที่เป็นทางการ ความคิดที่เป็นแบบแผน เป็นต้น จะเห็นได้ว่า กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมืองของประเทศกำลังพัฒนาจะไม่มี ความสัมพันธ์กับการพัฒนาอุตสาหกรรม จึงทำให้การเจริญเติบโตของเมืองไม่ได้สัดส่วนกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการเพิ่มขึ้นของประชากรหรือเป็นการเปลี่ยนไปสู่ความเป็นเมืองมากเกินไป สิ่งเหล่านี้น่าจะส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นมากมายในเมือง อาทิเช่น การปรับตัว อาชญากรรมที่อยู่อาศัย เป็นต้น ดังนั้นในการพัฒนาจะต้องไม่มุ่งเน้นความเจริญเติบโตของเมืองเพียงด้านเดียว ในทาง

กลับกันก็จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับชุมชนชนบทที่จะก้าวเข้าไปสู่ความเป็นเมืองและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหรืออาจจะเกิดขึ้นในชุมชนหรือสังคมเมืองด้วยเช่นกัน

การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องปกติธรรมดาของสังคมมนุษย์ ทุกชุมชนสังคมต้องมีการเปลี่ยนแปลงใน ลักษณะต่าง ๆ กัน ไม่มีชุมชนสังคมใดสามารถยืนหยัดรักษาสถานะของตนเองได้ตลอดเวลา ดังนั้น การทำความเข้าใจหรือศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง กระบวนการเปลี่ยนแปลง และอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับงานด้านการพัฒนาทุกภาคส่วน โดยเฉพาะการจัดการตนเองและท้องถิ่นทั้งนี้ เพื่อที่จะสามารถกำหนดทิศทางพัฒนาและดำเนินการพัฒนาของชุมชนเองให้ไปสู่ความสมดุลอย่างยั่งยืน ใน 5 ด้าน คือ 1.การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นด้านแผนชุมชน 2.การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นด้านการเกษตร 3. การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 4. การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นด้านการเงินชุมชน และ 5.การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นด้านเศรษฐกิจพอเพียง

เอกสารอ้างอิง : References

- โกวิทย์ พวงงาม. (2552). *การปกครองท้องถิ่นไทย: หลักการและมิติใหม่ในอนาคต*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร : วิทยุชน.
- _____. (2562). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: ธรรมสาร.
- ชินนทร์ วะสินนท์. (2549). *การจัดสวัสดิการของเครือข่ายอินแปลง : กลไกกระบวนการจัดการตนเอง*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎีบัณฑิต การบริหารสังคม). คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นภาพร หะวานนท์ และคณะ. (2550). *ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- บำเพ็ญ เขียวหวาน. (2563). *หน่วยที่ 3 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยและสังคมโลก*. สืบค้น 8 กรกฎาคม 2563.จาก <https://edupol.org/eduOrganize/eLearning/generalStaff/doc/group/02/03/01.pdf>
- ประสิทธิ์ เพ็งหั่วรอ. (สัมภาษณ์ 22 มิถุนายน 2563). ณ ตำบลวัดพริก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก.
- วรวิทย์ วัฒนพันธ์. (2554). *ทฤษฎีการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร : พิสิทธ์เซ็นเตอร์.
- สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก, (2563). *แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2561-2565)*. พิษณุโลก: สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก.
- สุภาวดี เพชรชนะ. (2558). *กระบวนการจัดการตนเองของชุมชนบ้านมั่นคงสวนพลู เขตสาทร กรุงเทพมหานคร*. (สารนิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต ภาควิชาการพัฒนาชุมชน). คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อำนาจ สงวนสิน. (2562). *โดยรายการสามอาชีพ เพื่อนุชชาติ “กิจกรรม เอามื้อ เอาม่วน วันที่ 21 ธ.ค. 2562*. สืบค้น 20 มิถุนายน 2563. จาก : [https:// www. facebook.com/watch/?v=2527256414048544](https://www.facebook.com/watch/?v=2527256414048544)

